

K r o n i k a

pisatelj (da je namreč iz dela nastala bolj kronika)» in to označil na ta način, da je v nadaljevanjih izbrisal podnaslov «zgodovinski roman».

Literarni zgodovinarji naj na podlagi tega razjasnila pravilno navajajo spis «Izza kongresa» kot povest, a ne več kot «zgodovinski roman».

Naj omenim kot živa priča še nekaj o tem spisu. Da je dr. Tavčar pogoma pisal to povest, je znano, ni pa morebiti znano, da jo je s težavo pisal. Večkrat mi je potožil, zakaj se je vdal prigovarjanju dr. Zbašnika, naj piše, saj vidi, da je že za vse prestar. Po mojem mnenju so ga tedaj morale druge — politične — skrbi, ne pa starost, saj je veliko pozneje ustvaril še mnogo lepših spisov. Spisoval pa je «Izza kongresa» jako natančno. Vsak ulomljeni odtisk je, preden je šel v stroj, še sam prečital in preprečil tako kako stvarno pomoto.

A. Mikuš.

I N O Z E M S K I P R E G L E D

Marginalije o sv. Frančišku Asiškem. Pišejo se knjige o Frančišku Asiškem. Po slovitih vernikih, kakor sta Jörgensen in protestantski teolog Sabatier, je tudi Chesterton plačal z blestečo studijo tribut modernega človeka srednjeveškemu svetniku, ljubitelju skromnih duš in krotkih ptičev. Prirejajo se pompozne proslave njemu, ki je bil tih in ponižen in je učil ljudi, da naj slave Boga z odpovedjo in tišino. Ali bodo kupi knjig, ki jih bo ob 700letnici bruhnila na dan sleherna literatura, odtehtali veliko duševno in čuvstveno nasprotje, ki leži med modernim človekom in asiškim ubožcem? Toda taka nasprotja so tragika — ali nemara komika — človeške nepopolnosti. Dostojevskij je v poglavju o velikem inkvizitorju v romanu «Bratje Karamazovi» podal krasen dokaz do brezdanjosti globokega nasprotja, ki loči Krista od onih, ki so se v njegovem imenu polastili posvetne moči in zemeljskih dobrin. Vse velike osebnosti, ki so v sebi premagale demonsko silo nature, se pretvarjajo sčasoma v ideal, v neko abstrakcijo, ki ji lahko daješ poljubno podobo. In tako se letos, v času velikih proslav in ceremonij, nehote vsiljuje misel, kakšen odnos vlada med modernim človekom in srednjeveškim asketom, utemeljiteljem mirnih samostanov in predhodnikom tistih resigniranih optimistov pesimističnega krščanstva, ki so po Frančiškovem vzgledu vabili k čisti radosti, Jammesovi «joie sans ombre» in k vedri notranji lepoti.

Kdo je moderen človek? Vsaka doba vpodobi svoja civilizacijska in kulturna stremjenja, svojo psihologijo v povprečnem človeškem tipu, ki tvori jasno nasprotje tipom drugih dob. Tak tip je v naših dneh zapadnjaški buržuj. Ni to malomeščan renesančne in baročne dobe, ki se še ogreva za pastoralno poezijo, niti dobrodušen prebivalec provincijalnih mest, ki se je opajal z nemško romantiko. Zapadnjaški buržuj je velikomeščan, zakaj velika mesta so — kot je lepo dokazal Oswald Spengler — najtipičnejši produkt sodobne civilizacije; torej tudi njih prebivalci najbolj izražajo duha svojega časa. Velemesta pa imajo dva sloja: buržuja in proletarca. Socialno sta si huda nasprotnika, ali v miselnosti sta si začudo blizu; razlikujeta se le v čuvstveni sili, ki preveva njuno miselnost. Pri buržuju ta sila upada in dobiva v pesimizmu dekadenten izraz, medtem ko je proletarec kulturni optimist.

Kaj je ta miselnost? Nje oblike so raznovrstne; odtenki močno zastirajo pregled, ali v odnosu napram ugankam sveta in življenja se poudarja duh stroja. Svetovni nazor se izpremeni v neko konstrukcijo umstvenih dognanj, kakor tvorijo stroj razne mehanične oblike; človeku se zdi, da je tok nje-

K r o n i k a

govih misli o absolutnem in metafizičnem prav tako pravilen, če so izpolnjeni neki pogoji, kakor je pravilen tok stroja. Odtenki, ki jih daje človeškemu mišljenju osebnost, se skušajo zavoljo neke plodne stvarnosti izločiti. V tej samoprevari sta si velikomestni buržuj in proletarec ustvarila domala enako miselnost, na mehaničnih principih sloneči materijalizem. Oba se morata boriti zoper individualistične nazore o tako zvanih zadnjih problemih človeka in življenja, oba negirata abstraktno verovanje v božanstvo, ki na njem slone vse religije; za francoskimi enciklopedisti je buržuj odstavil Boga z njegovega monarhističnega in absolutističnega prestola, proletarec-marksist pa ga ni hotel sprejeti v svojo demokracijo.

Kaj je moderni kulturni center — velemesto — v primeri z monastirjem 15. stoletja, kaj je velemeščan ob boku katoliškega vernika v dobi, ko za človeštvo še niso obstajale vsemirske dimenzije in ne skrivnosti mikrokozma, ko se je svet zdel čudovito preprost, kakor je bil preprost proces njegovega postanka, ki so ga naslikale v prilikah poljedelca in pastirja Mojzesove svete bukve? Kaj je velemestno življenje v primeri z življenjem v tistem Assisiju sredi lepe Umbrije, z razgledom na modre gore, s patrijarhalnimi napravami srednjeveške civilizacije, z natančnim razlikovanjem dobrega od zla, resnice in znote, greha in kreposti? Kaj je komplicirana osebnost sodobnega človeka napram tej preprostosti v dobroti in hudobnosti, v kreposti in grehu, v mišljenju in čuvstvanju?

Da, duh velemeščana, po katerem teži vsa naša doba s svojimi civilizacijskim ustrojem, je nagnjen k ateizmu in zanikanju religioznosti. Ali pa je to iskreno in trajno? Vsaka negacija je v odnosu z neko pozitivnostjo. Ni paradoksa v trditvi nekega filozofa, da, kdor negira boga, ga s tem že priznava. Znan hegelijanski rek je, da teza stremi po antitezi, oboje pa po sintezi. Negacija nečesa, kar ne leži v naši moči, kar ni dostopno našim neposrednim izkušnjam, je le drugi kraj palice, ki se končuje s pozitivnostjo. Strastni verniki in strastni nejeverniki so si včasih jako blizu. Zato ni mogoče izvajati trajnih sklepov iz razpoloženj sodobnega človeka, ki je nihalo med večnimi skrajnostmi. Realizem in romantika sta zgolj poglavitna toka; na svoji poti skozi človeško nepopolnost in nedoslednost se razlivata v nešteto postranskih struj, ki se mešajo med sabo, ko skrajnostni ljudje obeh smeri v ljutem boju za resnico-varljivko ne štedijo z lastno krvjo. Verski čut je postal ena izmed onih psiholoških stvarnosti, ki niso nič bolj resnične kot socialna potreba. Človek si mora po nujni lastne ničevosti ustvariti do vsemirja tak odnos, ki ga napravi vzvišenega in neumrjočega; prav tako ga žene naravna nujnost, da si slika paradiz. Le od miljeja, vzgoje, temperamenta zavisi, ali je to apokaliptična vizija srednjeveških romarjev, ki se jim bliskajo na obzorju «večni bregovi», ali sladko sanjarstvo renesančnih duš kot so slike fra Angelica ali ironičen Heinejev socialni paradiz na zemlji, ali Tolstega preprosto «kraljestvo božje v ljudeh samih».

Pod tenčico velikomestne, tehnično-prirodoslovne civilizacije zaznava tudi zapadnjaški buržuj, pogrezajoč se v osladne občutke propadanja, razdvojenost in nemoč svoje misli nasproti ugankam, ki niso toliko stvar umstvenega dognanja, logičnih dedukcij in indukcij, kolikor so nemir njegovih čuvstev, brazde, ki jih izorje življenje samo s strastmi in viharji in ki radi Pascalovega strahu pred večnim in hladnim vsemirjem, radi bojazni pred smrtjo in življenjskimi nadlogami, žejajo po očiščujoči rosi duševnosti in čakajo zlahtnih semen. Moderni proletarec ima vsaj neizčrpno fizično moč, ali — kot

K r o n i k a

je dejal Nietzsche — polnokrvnost barbarstva, ki vzbuja v vsakem mladem razredu ogromno voljo do izživetja in velik optimizem. Zato izhaja začasno brez vsakršnega religioznega mamila. Toda v srečo bo tudi on zahrepenel po omami, ko bo omahnila razočarana roka pred nedosežno abstrakcijo ideala. Zapadnjaški buržuj že vidno opušča brezkompromisni materijalizem. Ne veruje več v božanstvo svoje misli in v posebljenje modernega boga: stroja. Brezokusnost mamonizma mu postaja pusta in žalostna. S številkami se da dokazati, kako se širijo razni religiozni in polreligiozni pokreti; panteizma, deizma, teozofije, antropozofije, spiritizma, mistike, idealizma in povratka k starim, zavrženim verstvom je danes toliko, da ne kaže več govoriti o ateistični dobi. Zapadnjaški buržuj se je zbal svojega časa in njegovega duha in noče biti konsekventen. Pravijo, da je kljub čisti znanosti in njenim triumfom nastala kriza modernega svetovnega nazora. V resnici je nastala kriza negacije in kriza omejenega nazora o religiji, ki je pobijal z umstvenimi «dokazi» to, kar se ne dá dokazati niti pozitivno niti negativno. Donni Quijoti, «najbolj realistični izmed vseh realistov», se hrabro vojskujejo z vetrnimi mlini...

*

Kakor akord iz nekega drugega sveta se sliši v evropskem Babilonu ime ponižnega brata Frančiška iz Assisija, ki so mu bile tuje velike misli in ki ni poznal napuha znanosti, ki je ljubil svet naivno kakor otrok in je liki krotek golob zobal žlahtna semena z nevidne roke božje. Ta nasledovalec Krista, kakršnih se je malo rodilo v skoraj dveh tisočletjih krščanstva, ni dokazal nobene katoliške dogme, a je s svojo živo in vedro vero izpolnil stoletja. Čisto svojevrsten, povsem tuj stoji brat Frančišek nasproti sodobnemu človeku. Tako se je bil nekoč postavil Kristus nasproti izlizanemu rimskemu buržuju Pilatu. Kaj neki je v Frančiškovi osebi tako očarljivega, da se tudi rušitelji velikih dogmatičnih sistemov pripogibajo pred njegovo osebnostjo?

Nekateri pravijo, da je bil svetnik čustva. Iz njegove Solnčne pesmi, ki diši po sladki naivnosti preprostega človeka kakor vijolica med razkošnimi evetlicami, sklepajo, da je stal v bližini razpoloženja sodobnega človeka, ki je tudi nezadovoljen s suho umstveno kulturo. Ali to je zmotno presojanje. Brat ubožcev in ponižnih duš ni prebil «moderne» krize in njegova čustvenost ne izvira iz umazanih vrecev strasti, odkoder priteka modernemu človeku ponajveč njegove osladne senzibilnosti. Frančiškova radost se ni odkupila za tisto ceno kot naša. Sodobni človek ni prijatelj odpovedi, Frančišku pa je bila odpoved višek sreče. Njega je trpljenje veselilo kot dar božji; mi ga smatramo za šibo. Njegova nežnost je docela tuja naši razvečenosti. Njegovo oko je zrlo obzorja, ki smo si jih mi za večno zaprli; le naši otroci jih smejo videti. Naša ljubezen do človeka in človeštva ne poteka iz takih bujnih potokov božje ljubezni, kakor je tekla preko čistega Frančiškovega srea. Zato Frančišek ni prav nič čustven v našem zmislu.

Drugi hvalijo njegovo ljubezen do prirode. Takole je pel sveti brat v najtišjih prah združitve s svojim Bogom:

Laudato sie, Misignore, cum tuete le tue creature,
spetialmente messor lo frate sole,
lo quale iorno et allumini noi per loi.
E ellu e bellu e radiante cum grande splendore
de te, Altissimo, porta significatione.

K r o n i k a

V tej ljubezni do prirode ni modernega panteizma, kakor so ga nekateri odkrili. Spomnimo se, kako je zrl srednjeveški človek na svet. Najlepši izraz tega nedolžnega nazora je podal Frančišek v svoji ljubezni do prirode. Brez njenih problemov, brez njenih skrivnosti. Tako bi najbrže hvalile svojega stvarnika cvetlice v travi. Kako daleč so naši od civilizacije potvorjeni in skaženi odnosi do prirode v primeri s Frančiškovo ljubeznijo? Kako drugačen je naš pojem prirode od njegovega!

Frančiškov odnos do ljudi, posebej še do žensk, je tuj celo vernim kristjanom. Njegova dobrota je bila ostra kakor zimski veter, a nasmehljana kot modro nebo v tem vetru. Mrzil je greh in zlo, a ga je razumel in odpuščal. Ženske so mu bile mistični božji cveti, ki rode nove cvetove ali pa odeveto v božjo čast. Njegov čas je bil razuzdan in izprijen, ali rodil je ljudi, ki so z žrtvovanjem samega sebe popravljali njegovo zlo. Rodil je etične heroje, ne etičnih učiteljev. Slednjih imamo dandanašnji na vsakem oglu, ali malo je onih, ki bi žrtvovali samega sebe za pobijanje izprijenosti. Našim moralnim veličinam nedostaja svetosti. Svetost je višek etičnega heroizma. To je zadnja točka, h kateri dospje človek po zmagi nad samim seboj. In kaj je — ne glede na vse cerkvene dogme — večjega na Frančišku nego ta očarljiva nadčlovečnost, ta svetost?

V dobi mamonizma, ko smo nasičeni od njegovih miazmov, cenimo Frančiškovo ljubezen do uboštva, preprostosti in ponižnosti. Prožeti od napuha in samozavesti pozabljamo na veliko etično silo skromnosti in enostavnosti. Venomer izgubljam pravo merilo pri presojanju lastne vrednosti. Frančišek in njegovi učenci so umevali to distanco bolje od vseh sodobnih znanstvenikov.

Frančišek ni bil prijatelj mrtvih črk. Ni ljubil knjig in jih je zabranil bratom. Vedel je, kolika moč leži v mrtvih črkah. One odvrtaajo človeka od dejanj in mu kale življenjski pogled. Rajši je videl dejanja nego slišal besede. In to je, kjer se tudi mi z njim razumemo. Zakaj naš etos je prenapihljen od velikih besed in naše glave so nezdrave od same učenosti. Nam, ki ne gledamo sveta tako kot Frančišek, bi se tudi zahotelo velikih dejanj, če bi se bili mogli osvoboditi oblasti mrtvih črk. Ali mi bolehamo od njih in bomo za njimi izdihnili.

*

Večrilo se je, ko sem se majniškega dne naslonil na okno starinskega samostana na Fiesolah. Ondi so še ohranjene stare svetniške celice s črvivimi klečalniki in razpadajočimi kruzifiksi. Skozi ozka okna je zrlo radostno italijansko nebo. Spodaj je ležala Firenze. Ob strani je bilo samostansko dvorišče s starim studentem in cvetličnimi lehami. Nekje je pel ptič. In v vsem tem miru, v otožnem dihu mrtvih stoletij, v preprosti spojitvi prirode in monastirske odpovedi je bilo toliko Frančiškove duše, da sem moral jaz — svobodomislec in upornik — občutiti sladko ginjenost davnih legend, ki so zapisane v «Fioretti di San Francesco» in se spomniti lahne zarje Frančiškove radosti, ki se je umetnostno najprej pojavila pod Giottovim čopičem, prešla v razglabljanje Picca della Mirandola in se potem v renesančnem Michelangelu spojila v krščansko-pogansko duševnost. In sem mislil na ono tretje carstvo, ki ga je oznanil Ibsen in za njim Merežkovskij. Kdo bo ustvaril ta svet: zapadnjaški buržuj ali ruski revolucionarec, ki odeva svojo veliko, fanatično, orientalsko vero v suhe formule buržajske znanosti? ...

B. Borko.

 Urednikov «imprimatur» dne 22. oktobra 1926.